

กระบวนการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน
ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา
Development Process of Sustainable Agro-Tourism Network
in Pakchong District, Nakhon Ratchasima Province

เดือนเพ็ญ คำพวง*

ดร.ศุภพร ไทยภักดี**

ดร.พันธ์จิตต์ สีเหนียง***

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน และสร้างการเชื่อมโยงเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย 1) เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีสมาชิกเริ่มต้น 31 ราย 2) ความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน 3) การเรียนรู้ทั้งด้านการเกษตร การจัดการการท่องเที่ยว และกระบวนการทำงานแบบเครือข่าย 4) การเชื่อมโยงธุรกิจกับผู้ประกอบการอื่นๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ 5) กระบวนการวางแผนเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว 6) กระบวนการในการประชาสัมพันธ์เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้น 7) การจัดกิจกรรมในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยเบื้องต้นเป็นความร่วมมือของสมาชิกเครือข่าย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานนครราชสีมา และกรมส่งเสริมการเกษตร และ 8) การประชุมอย่างต่อเนื่องเพื่อวางแผนร่วมกันในการปรับปรุง พัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้ได้มาตรฐานยิ่งขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และสร้างชื่อเสียงให้กับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่อง

* นักศึกษาลัทธิปริญญาตรีบัณฑิต (วิจัยและพัฒนาการเกษตร) คณะเกษตรกำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตรกำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตรกำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อันจะนำมาซึ่งรายได้ ชื่อเสียง และความสุขของผู้ประกอบการ ผลประโยชน์ที่สมาชิกเครือข่ายได้รับ สร้างแรงจูงใจให้เกิดความร่วมมือในการคิดและปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย ซึ่งส่งผลให้เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่องสามารถขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้มีความมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ : ท่องเที่ยวเชิงเกษตร, เครือข่าย, เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ABSTRACT

This participatory action research aimed to study development process of sustainable agro-tourism network and linkage of agro-tourism routes in Pakchong district, Nakhon Ratchasima province. The results found that the development process consists of 1) an agro-tourism network initiation of 31 members, 2) cooperation between agro-tourism entrepreneurs to development the standards of agro-tourism attractions, 3) learning about agricultural and tourism management knowledge and networking process, 4) linkage of one's business with other entrepreneurs in the area, 5) planning process on the linkage of agro-tourism routes attracting tourists, 6) process of public relation on attractive agro-tourism routes widely, 7) arrangement of activities to promote attractive agro-tourism routes with the cooperation of network members, Tourism Authority of Thailand Office in Nakhon Ratchasima and Department of Agricultural Extension, and 8) having continually meetings to plan on the improvement and development of agro-tourism attraction to achieve the higher standards in order to accommodate the tourists and to build reputation for agro-tourism of Pakchong district. This will entail revenue, reputation and happiness of entrepreneurs. The benefits motivated for cooperation in the conception and implementation activities of the network members. As a result, the network of agro-tourism in Pakchong district can propel a work in agro-tourism to be sustainable.

Key words : agro-tourism, network, agro-tourism network

บทนำ

ประเทศไทยมีความได้เปรียบทางทรัพยากรพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งมีความสวยงามติดระดับโลก มีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่น และมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพพร้อมจะพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวอีกจำนวนมาก หากได้รับการพัฒนายังจะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งชาวไทยและต่างชาติ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554) นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามแล้ว วิถีชีวิตเกษตรกรรม ความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย วัฒนธรรมที่หลากหลาย ชื่อเสียงที่โดดเด่นด้านการผลิตสินค้าเกษตรและจำหน่ายไปทั่วโลก ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเทศไทยสามารถนำศักยภาพที่โดดเด่นเหล่านี้มาเป็นจุดนำเสนอสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมสิ่งที่เป็นความภาคภูมิใจของเกษตรกรและมีอยู่จำนวนมากในประเทศไทย ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจภายในประเทศ และส่งเสริมให้เกษตรกรหรือผู้ประกอบการมีรายได้เพิ่มขึ้น Marks, Polucha, Jaszczak และ Marks (2009) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรสามารถก้าวเข้ามาเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและกระตุ้นการพัฒนาพื้นที่ชนบทได้

แหล่งท่องเที่ยวที่ควรให้การสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา มีอยู่หลายแห่ง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) จังหวัดนครราชสีมาเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, 2557) และมีความโดดเด่นในด้านการผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการพัฒนาให้มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพิ่มขึ้น ซึ่งอำเภอปากช่องเป็นเมืองที่มีนักท่องเที่ยวพร้อมที่จะเข้ามาเยี่ยมเยือนและซื้อสินค้า ประกอบกับการมีสินค้าด้านการเกษตรที่สร้างชื่อเสียง เช่น น้อยหน่า องุ่นไร้เมล็ด มะม่วงน้ำดอกไม้นอกฤดู แก้วมังกร มะละกอ ข้าวโพดหวาน ผักสลัด และสินค้าเกษตรอื่นๆ อีกมากมาย (สำนักงานเกษตรอำเภอปากช่อง, 2557) จึงควรส่งเสริมให้อำเภอปากช่องเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อสนับสนุนภาคการเกษตรและเศรษฐกิจในอำเภอปากช่อง

อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมาเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง และมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอยู่จำนวนมาก แต่ยังไม่มีการดำเนินการในรูปของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือไม่มีการรวมกลุ่มผู้ประกอบการทำให้ไม่มีความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน และไม่มีการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเข้าด้วยกัน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่องจึงขาดความน่าสนใจ แม้ว่าบางแห่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงตาม

องค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของนิศา ชัชกุล (2557) แต่บางแห่งยังต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของสำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกรรมการท่องเที่ยว (2553)

การพัฒนาให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวยังเป็นเรื่องที่ทำทหายความสามารถของผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เนื่องด้วยข้อจำกัดบางประการทางด้านตัวผลผลิตทางการเกษตรและปัจจัยแวดล้อม โดยเฉพาะการช่วยเหลือสนับสนุนจากบุคคลในวงเดียวกัน คมพล สุวรรณภูมิ (2555) กล่าวว่าการทำงานแบบเครือข่ายคือตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวและการขาดเครือข่ายหรือการทำงานแบบเอกเทศไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่หลากหลายได้ เช่นเดียวกับที่ Tourism Development International Ltd. (2006) แนะนำว่าควรพัฒนาให้มีการจัดตั้งเครือข่าย และประชาสัมพันธ์เส้นทางท่องเที่ยว ให้ข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงจุดหมายปลายทางแหล่งท่องเที่ยว มีการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยว มีแผนที่สำหรับนักท่องเที่ยว มีเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว และควรจัดทำเว็บไซต์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้เข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมาย จึงควรมีกลยุทธ์ในการเชื่อมต่อระหว่างผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยกันและเชื่อมต่อไปถึงองค์กรที่เกี่ยวข้องด้วย

Waithe (2006) ได้แนะนำวิธีการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าควรมีการเชื่อมโยงธุรกิจที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน ที่สำคัญควรมีศูนย์กลางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พร้อมกับการสื่อสารทำความเข้าใจกับสังคมทั่วไปว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตรคืออะไร และสร้างความน่าตื่นเต้นให้กับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งคล้ายกับ ขวัญกมล ดอนขวา และ จิตตานันท์ ติกุล (2557) ที่แนะนำว่าควรสร้างเครือข่ายกับบริษัทนำเที่ยว และเจ้าของที่พัก หรือรีสอร์ทร่วมด้วยเพื่อเป็นการจูงใจนักท่องเที่ยว และเพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวในหลายระดับ จึงควรต้องมีการบูรณาการการทำงานร่วมกับองค์กรที่รับผิดชอบ และก่อตั้งองค์กรหรือเครือข่ายขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยว (จุฑาพรรณ จินะวานิช และคณะ, 2546) ร่วมกับการจัดการการท่องเที่ยวที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ (รัศมี ชูทรงเดช, 2556)

ดังนั้น เพื่อพัฒนาให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่น่าสนใจ มีความหลากหลายสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการเพื่อเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนให้เกิด การเชื่อมโยงเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตลอดจนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ได้ มาตรฐาน และมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว จึงเป็นเรื่องที่ควรค่าแก่การศึกษาเพื่อ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร รวมถึงชุมชน และธุรกิจอื่นๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อำเภอปากช่องต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา
2. สร้างการเชื่อมโยงเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

การทบทวนวรรณกรรม

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อชมความสวยงามและเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของเกษตรกร (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548; กรมส่งเสริมการเกษตร, 2552) โดยอาจให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตร การนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างรายได้ สอดแทรกความรู้ด้านการอนุรักษ์ควบคู่กับการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน (สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, 2553) ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรควรมีความพร้อมในด้านการรองรับนักท่องเที่ยว มีวิทยากร และมีความรู้ว่าจะใดควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติระหว่าง การท่องเที่ยว (ธนกฤต สังข์เฉย, 2550)

ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีความสำคัญ 2 ประการ (นาฏสุตา เขมณะสิริ, 2555) ประการแรกคือ ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวในการซื้อผลผลิตทางการเกษตร สินค้าแปรรูปทางการเกษตร และค่าบริการต่างๆ ทำให้เศรษฐกิจในท้องถิ่นเกิดการหมุนเวียน รวมถึงธุรกิจที่เกี่ยวข้องมีรายได้จากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ ประการที่ 2 คือ ความสำคัญ

ด้านสังคม รายได้ที่มาจากนักท่องเที่ยวจะทำให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในอาชีพและท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย ทำให้ลดการละทิ้งถิ่นฐาน และนักท่องเที่ยวยังเกิดความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของเกษตรกรและการทำการเกษตร เทิดชาย ช่วยบำรุง (2553) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรส่งผลให้เกิดการเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรและชุมชน เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกร ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ทักษะการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้มีความยั่งยืน รู้แนวทางการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ แต่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หากขาดการวางแผน และการจัดการที่ดี อาจมีผลเสียตามมาได้ สิ่งที่ควรคำนึงถึงคือ ศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน หากไม่มีการพัฒนาในทิศทางที่ถูกต้อง อาจจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ได้ การพัฒนาจึงต้องคำนึงถึงความเหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละพื้นที่

ความสำคัญของการเป็นเครือข่าย

สนธยา พลศรี (2550) กล่าวว่าแนวความคิดของการเป็น “เครือข่าย” ที่สำคัญ คือ ความเป็นธรรมชาติของเครือข่าย ส่วนแนวความคิดเกี่ยวกับธุรกิจของเครือข่าย และกลไกการทำงานของเครือข่าย จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและสังคมวิทยาของมนุษย์ แต่ความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมของมนุษย์มีความสลับซับซ้อน ทั้งในเชิงการแข่งขัน การขัดแย้ง การต่อสู้ การพึ่งพาอาศัยกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความสัมพันธ์ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ สำหรับเครือข่ายในภาคธุรกิจของยุคปัจจุบันนี้ เสรี พงศ์พิศ (2548) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ของธุรกิจต้องเป็นแนวนอน ซึ่งก็คือ “เครือข่าย” การบริหารแบบเก่าหรือการใช้อำนาจแบบลำดับชั้นไม่เหมาะสมอีกต่อไป เพราะเป้าหมายของการสร้างเครือข่าย (นฤมล นิราทร, 2543) คือเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์และผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน และการดำเนินกิจกรรมอาจจะร่วมกันเป็นครั้งคราวตามความจำเป็นหรืออย่างต่อเนื่องก็ได้ นอกจากนี้เครือข่ายยังมีลักษณะเป็นพลวัต มีระบบการทำงานที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง (สนธยา พลศรี, 2550)

ขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

นฤมล นิราทร (2543) ได้ให้หลักการสร้างเครือข่ายไว้ว่า ควรเริ่มต้นที่การสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นของการมีเครือข่าย ให้สมาชิกหรือผู้ปฏิบัติงานเข้าใจและเห็นความสำคัญของการเป็นเครือข่าย ซึ่งจะต้องมีการเสียสละผลประโยชน์บางอย่าง และจะได้รับผลประโยชน์บางอย่างร่วมกัน ขั้นต่อมาคือการติดต่อกับภาคีเครือข่าย เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูลแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นประเด็นปัญหาต่างๆ หากจุดร่วมเพื่อที่จะได้ทำงานร่วมกันได้ ขั้นที่ 3 คือการสร้าง ความผูกพันร่วมกันระหว่างสมาชิกเครือข่าย แต่สมาชิกยังคงมีอิสระในการทำงานหรืออาจจะรวมกันโดยมีคณะกรรมการร่วมกันดำเนินงานก็ได้ ทั้งนี้อาจต้องมีการเสริมความรู้ที่จำเป็นให้กับสมาชิกไปด้วย (สนธยา พลศรี, 2550) เมื่อมีความผูกพันแล้วก็ต้องรักษาความสัมพันธ์ไว้ซึ่งขั้นตอนนี้ต้องมีการวางข้อตกลงกันทั้งในเรื่องการบริหารจัดการ วัตถุประสงค์ของกลุ่ม กิจกรรมการทำงาน สิทธิและบทบาทหน้าที่ ขั้นตอนที่สุดท้ายคือการขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่มความสัมพันธ์ที่ดีนี้ควรนำไปสู่การขยายกิจกรรมตามพื้นที่หรือเพิ่มลักษณะกิจกรรมต่างๆ มากขึ้นเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง

องค์ประกอบของเครือข่าย

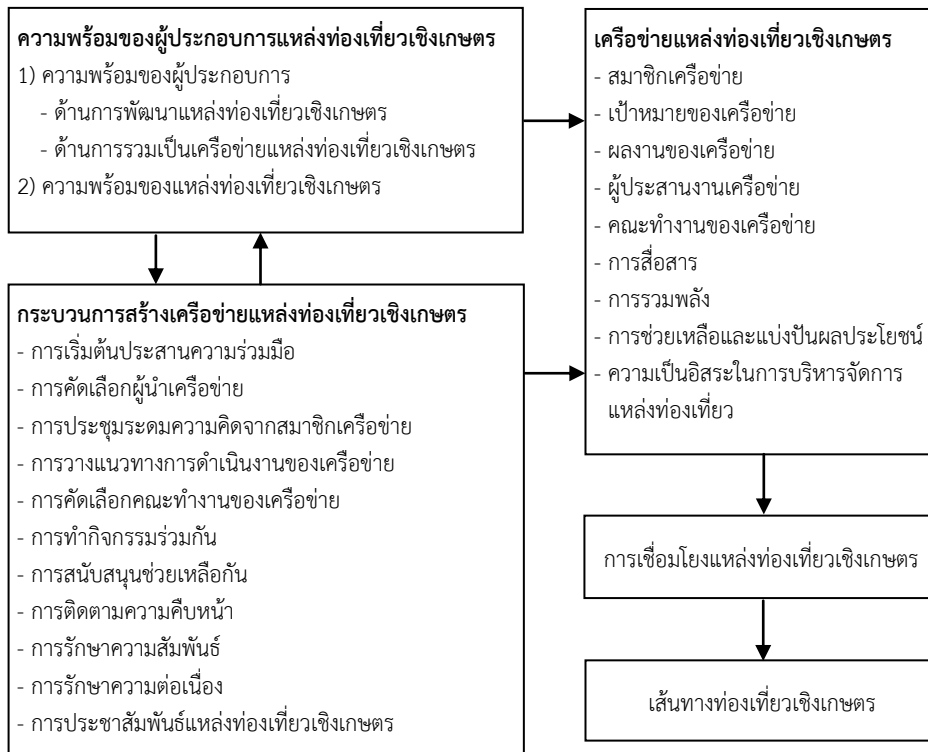
สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว (2549) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของการเป็นเครือข่ายว่าต้องประกอบไปด้วย สมาชิกเครือข่าย จุดมุ่งหมายร่วมกัน การทำหน้าที่ต่อกันของสมาชิก การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การมีปฏิสัมพันธ์และสื่อสาร มีกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน มีความเท่าเทียมของสมาชิกฝ่ายต่างๆ และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม สนธยา พลศรี (2550) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของเครือข่ายไว้อย่างมีนัยเช่นเดียวกัน แต่มีส่วนที่เพิ่มขึ้นมา คือ ต้องมีผู้ประสานงานเครือข่าย สมาชิกเครือข่ายต้องมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และเครือข่ายต้องมีผลงาน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการสร้างเครือข่าย

ความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายขึ้นอยู่กับภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วม หลักการบริหารจัดการเครือข่าย บุคลากรที่ทำงานให้กับเครือข่าย และปัจจัยอื่นๆ เช่น สถานการณ์ สภาพพื้นที่หรือลักษณะการทำงาน ดังนั้นการจะประเมินความสำเร็จหรือประสิทธิผลของเครือข่ายนั้นสามารถพิจารณาได้จากหลายประเด็น ตัวอย่างเช่น ความพึงพอใจของสมาชิกเครือข่าย หรือการประเมินประสิทธิผลขององค์กรจากระดับของการบรรลุเป้าหมาย (นฤมล นิราทร, 2543) เป็นต้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และมีผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นผู้มีส่วนร่วม โดยมีวิธีการดังนี้

1. พื้นที่ศึกษาวิจัย

แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จากผลการสำรวจโดยผู้นำชุมชนพบว่ามีทั้งหมด จำนวน 88 แห่ง

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ทั้งหมด 88 ราย

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 31 ราย ซึ่งได้มาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากรทั้งหมด 88 ราย เลือกเจาะจงเฉพาะผู้ประกอบการที่ “ต้องการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร” ได้ทั้งหมด 31 ราย

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

3.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 การพัฒนาเครื่องมือ ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ทดสอบเครื่องมือโดยการนำไปทดสอบกับผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ที่มีลักษณะพื้นฐานใกล้เคียงกับอำเภอปากช่อง ได้แก่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา และอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี และนำมาแก้ไขปรับปรุงให้สมบูรณ์

3.3 ดำเนินการสำรวจ และวิเคราะห์เบื้องต้น โดยผู้นำชุมชนดำเนินการสำรวจข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อคัดกรองผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีศักยภาพและต้องการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่อง โดยมีทั้งหมด จำนวน 31 ราย

3.4 จัดประชุมรับฟังความคิดเห็น โดยเชิญผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกลุ่มเป้าหมายจำนวน 31 ราย เข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และหาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

3.5 ดำเนินการตามกระบวนการสร้างเครือข่าย ได้แก่ การเริ่มต้นประสานความร่วมมือ การคัดเลือกผู้นำเครือข่าย การประชุมระดมความคิดเห็น การวางแผนทางการดำเนินงานของเครือข่าย การคัดเลือกคณะทำงาน การทำกิจกรรมร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือกัน การติดตามความคืบหน้าและรักษาความต่อเนื่อง การรักษาความสัมพันธ์ และการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

3.6 ประเมิน สัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ โดยผู้วิจัยวางแผนการเก็บข้อมูล การเดินทางเข้าพื้นที่ การนัดหมายผู้ประกอบการ และเข้าพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกพร้อมทั้งประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ร่วมกับการสังเกตการณ์ การถ่ายภาพสถานที่โดยรอบ และบันทึกข้อมูล

3.7 การรวบรวมข้อมูล ทำแบบหลากหลายวิธีการ (Mixed methods) เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายให้มากที่สุด ได้แก่ การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดประชุมประจำเดือนจำนวน 9 ครั้ง การสนทนากลุ่มย่อย การเข้าเยี่ยมเยียนเพื่อสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

3.8 การประมวลผล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นผู้มีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ดำเนินการ ตรวจสอบ และรับผลประโยชน์ ข้อมูลด้านเนื้อหาที่เป็นเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในส่วนของการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า หรือเทคนิค triangulation โดยมีบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) กรมส่งเสริมการเกษตร ประกอบด้วย กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน สำนักงานเกษตรเขตที่ 7 สำนักงานเกษตรจังหวัดนครราชสีมา และสำนักงานเกษตรอำเภอปากช่อง 2) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานนครราชสีมา และ 3) ผู้ประกอบการหรือสมาชิกเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอำเภอปากช่อง สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์และอธิบายข้อมูลโดยการหาค่าความถี่และค่าร้อยละ

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่นำไปสู่กระบวนการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่อง มีดังนี้

1. ความพร้อมของผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความพร้อมของผู้ประกอบการพิจารณาจาก ความพร้อมด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และความพร้อมด้านการรวมเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ผลการศึกษพบว่า

1) ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

จากการสำรวจผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 88 ราย พบว่าผู้ประกอบการ 47 ราย ต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้มีคุณภาพเป็นที่ดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว แต่มีผู้ประกอบการจำนวน 16 รายที่ระบุน่ายังไม่พร้อม เนื่องจากขาดปัจจัยด้านแรงงาน ขาดเงินทุนที่ต้องใช้ในการปรับปรุงสถานที่ และไม่มีเวลาในการบริหารจัดการ

2) ด้านการรวมเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

พบว่า ผู้ประกอบการจำนวน 31 ราย มีความต้องการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อเป็นตัวแทนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา และมีความพร้อมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้มีคุณภาพสามารถดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว

ผลการสำรวจข้อมูลการรวมกลุ่ม พบว่า เกษตรกร 26 ราย (83.9%) ไม่มีการรวมกลุ่มหรือประสานความร่วมมือกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆเลย มีเพียง 5 ราย (16.1%) เท่านั้นที่รวมกลุ่มกันเพื่อวัตถุประสงค์ทางการตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้าเกษตรและเพื่อแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ทางการเกษตรกันในกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ปลูกองุ่น ชมรมขี่ม้าแห่งประเทศไทย เป็นต้น แต่ทุกแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังไม่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อประสานความร่วมมือหรือช่วยเหลือสนับสนุนกันในด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการขาดบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรที่จะมาประสานงานและเชื่อมโยงผู้ประกอบการกลุ่มนี้เข้าด้วยกัน

ข้อมูลผู้ประกอบการที่ต้องการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

ผู้ประกอบการที่ต้องการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีทั้งหมด 31 ราย เป็นเพศชาย 23 ราย เพศหญิง 8 ราย อายุระหว่าง 37 - 70 ปี อายุเฉลี่ย 51 ปี ส่วนระดับการศึกษาพบว่า 17 ราย (54.8%) มีการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรี-ปริญญาเอก กล่าวคือ ระดับปริญญาตรี 12 ราย ปริญญาโท 3 ราย และปริญญาเอก 2 ราย ส่วนอาชีพหลักของผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรคือเกษตรกรรวม มีจำนวน 26 ราย (83.9%) รายได้จากการเกษตรสูงสุดคือ 30,000,000 บาท/ปี ส่วนรายได้เฉลี่ยจากการเกษตรเท่ากับ 2,049,133 บาท/ปี สำหรับรายได้จากการท่องเที่ยว พบว่ามีเพียง 4 รายเท่านั้นที่มีรายได้จากส่วนนี้ซึ่งเป็นรายได้ที่มาจากกิจกรรมด้านที่พัก การให้บริการขี่ม้า และการเปิดให้เข้าชมแปลงผลผลิตในสวน และ 27 ราย (87.1%) ไม่เคยมีรายได้จากการท่องเที่ยว เนื่องด้วยไม่มีการเก็บค่าเข้าชมสถานที่ และไม่ให้บริการอื่นๆเสริม เน้นเพียงจำหน่ายผลผลิตในสวน

จากข้อมูลพื้นฐานของผู้ประกอบการที่เข้ามาเป็นเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตร บ่งชี้ให้เห็นถึงศักยภาพ และความพร้อมส่วนบุคคลของผู้ประกอบการกลุ่มนี้ ทั้งจากรายได้ ระดับการศึกษา และอายุหรือประสบการณ์ในการทำงาน นอกจากนี้ผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย

2. ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรพิจารณาได้จากส่วนประกอบและกิจกรรมต่างๆในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ผลผลิตทางการเกษตร กิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร การเปิดบริการ ป้ายบอกทางหรือป้ายชื่อแหล่งท่องเที่ยว สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ช่องทางการประชาสัมพันธ์ และการเข้าถึงพื้นที่เกษตรหรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ผลการศึกษาพบว่า

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีมากที่สุดคือ รูปแบบสวนผลไม้ มีจำนวน 20 สวน รูปแบบสวนผัก มีจำนวน 19 สวน รูปแบบเกษตรอินทรีย์ จำนวน 17 สวน และรูปแบบอื่นๆ เช่น รูปแบบสวนสมุนไพร สวนไม้ดอก ฟาร์มปศุสัตว์ เกษตรธรรมชาติ เกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ และรูปแบบวนเกษตร มีจำนวน 34 สวน สำหรับรูปแบบการท่องเที่ยวเหล่านี้พบว่าใน 1 สวนมีหลากหลายรูปแบบที่โดดเด่น น่าสนใจ ซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

ผลผลิตทางการเกษตร

พบว่าในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีความหลากหลายด้านผลผลิตมาก สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆได้ 7 กลุ่ม คือ 1) ผลไม้ ได้แก่ ทุเรียน ฝรั่ง พุทรา นมสด มะยงชิด อโวคาโด สตรอว์เบอร์รี่ มัลเบอร์รี่ เคปกูซเบอร์รี่ (cape gooseberry) มะละกอ แก้วมังกร ฝรั่ง มะม่วง ลิ้นจี่ กระท้อน มะขามหวาน น้อยหน่า กล้วยน้ำว้า เงาะ เสาวรสสีเหลืองและสีม่วง 2) ผัก ได้แก่ ผักสลัดหลากหลายชนิด กุ้ยช่ายเขียว กุ้ยช่ายขาว คะน้าฮ่องกง ขึ้นฉ่าย มะเขือเทศ แตงกวา เห็ดหลากหลายชนิด ถั่วแดงยักษ์ ถั่วดาวอินคา มะนาว กระเพรา โหระพา ใผ่หวาน ฟักแม้ว ผักกาดขาว มะระรูปหัวใจ ผักชี และอื่นๆ 3) ไม้ดอกไม้ประดับ ได้แก่ กุหลาบ หน้าวัว ดาวเรือง และทานตะวัน 4) สมุนไพร ได้แก่ แก่นตะวัน และหมามูยอินเดีย 5) พืชไร่ ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง ข้าว และยางพารา 6) ปศุสัตว์ ได้แก่ แกะ ม้า โคนม กระต่าย และสุกร 7) กลุ่มอื่นๆ ได้แก่ ไข่เค็มดิน ไม้ปา ไม้ยืนต้น ไม้แปลกไม้ต่างถิ่น พืชบำรุงดิน และแฝก

กิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

กิจกรรมในพื้นที่เกษตรที่ส่วนใหญ่จัดไว้รองรับนักท่องเที่ยว มี 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) การศึกษาดูงานหรือฝึกงานด้านการเกษตร โดยเน้นที่การถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้มาเยือน (74.2%) 2) อนุญาตให้นักท่องเที่ยวเก็บผลผลิตในฟาร์มและซื้อกลับบ้านได้ (38.7%) 3) ให้นักท่องเที่ยวเลือกชม ชิม และซื้อ ในจุดจำหน่ายสินค้าเกษตร (48.4%) 4) การนำชมฟาร์มแบบทั่วไป เน้นสนุกสนานและผ่อนคลาย ไม่เน้นวิชาการ เช่น นั่งรถนำเที่ยวชมรอบฟาร์มในโซนต่างๆ (38.7%) และ 5) มีกิจกรรมแสดงหรือสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้รับชม เช่น กิจกรรมใน 1 ไร่ 1 แสน การผลิตปุ๋ย การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การทำงานประดิษฐ์และงานฝีมือ (25.8%)

การเปิดบริการ

ช่วงเวลาที่เปิดบริการให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชม พบว่า 22 สวน (71%) สามารถเปิดให้เข้าชมได้ตลอดปี ส่วนอีก 9 สวน (29%) สามารถเปิดให้ชมได้เป็นบางฤดูกาล เช่น สวนทุเรียน ชีต้า สามารถเข้าชมได้ช่วงเดือน มีนาคม – สิงหาคม และพฤศจิกายน – มกราคม ของทุกปี แต่สำหรับช่วงปลายปีถึงต้นปีหรือตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – มีนาคม ส่วนใหญ่สามารถเปิดบริการให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมได้ทุกแห่ง ซึ่งช่วงนี้ถือว่าเป็นช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว (high season) ของอำเภอปากช่อง

ป้ายบอกทางและป้ายชื่อแหล่งท่องเที่ยว

พบว่า 16 แห่ง (52%) ยังไม่มีป้ายบอกทางเพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว และมีจำนวน 7 แห่งที่มีป้ายชื่อแหล่งท่องเที่ยวเพียง 1 ป้ายที่บริเวณหน้าแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น สำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่มีป้ายบอกทางเข้ามากที่สุดมีจำนวน 20 ป้าย

สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

สิ่งที่น่าสนใจหรือสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวมากที่สุดคือ มีผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพ (71%) รองลงมาคือมีที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สวยงาม (41.9%) มีผลผลิตทางการเกษตรที่มีลักษณะพิเศษกว่าที่อื่น (25.8%) มีการจัดตกแต่งสถานที่อย่างสวยงาม (19.4%) มีกระบวนการผลิตที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก (16.1%) มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร (12.9%) และมีกระบวนการผลิตที่อาศัยเทคโนโลยีขั้นสูง (9.7%) ตามลำดับ

ช่องทางการประชาสัมพันธ์

ในด้านการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลทั่วไปได้รับทราบถึงกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้น พบว่า ส่วนใหญ่ใช้วิธีการประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปากมากที่สุด (28%) รองลงมาคือการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ (20%) ลำดับต่อมาคือ การประชาสัมพันธ์โดยการออกบูธแสดงสินค้าหรือจำหน่ายสินค้า (9%) และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทสื่อด้านการเกษตร (8%) ส่วนผู้ประกอบการที่ไม่ประชาสัมพันธ์สถานที่ของตนเอง มี 8 ส่วน (11%) เนื่องจากผู้ประกอบการกลุ่มนี้มองว่าสินค้าเกษตรของตนเองมีคุณภาพดี เมื่อมีผู้มาซื้อไปแล้วจะเกิดการบอกต่อกันเองซึ่งสร้างความน่าเชื่อถือมากกว่า และอีกส่วนหนึ่งคือผลผลิตทั้งหมดสามารถจำหน่ายให้กับผู้รวบรวมผลผลิตที่มาซื้อเป็นประจำหรือมีการทำสัญญาซื้อขายกันไว้ล่วงหน้าแล้วแม้ว่าไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาก็สามารถจำหน่ายสินค้าได้ทั้งหมด

การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่า ทุกแห่งสามารถเข้าถึงได้ด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล (100%) และมี 18 แห่ง (58.1%) ที่รถบัสสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก แต่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่อยู่ในเส้นทางที่มีรถโดยสารประจำทางผ่านมีเพียง 7 แห่ง (22.6%) เท่านั้น

กระบวนการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายที่มาจากความร่วมมือกันระหว่างผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่อำเภอปากช่อง ผลการวิจัยทำให้ได้เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีผู้ประกอบการเป็นผู้ร่วมคิดและดำเนินการขับเคลื่อนงานด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีกระบวนการในการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งสามารถวิเคราะห์ขั้นตอนการเกิดเครือข่ายได้ดังนี้

การเริ่มต้นประสานความร่วมมือ

ความร่วมมือเริ่มจากการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นและรับทราบความต้องการของผู้ประกอบการทั้ง 31 ราย โดยเป้าหมายในการประชุมคือ ให้ผู้ประกอบการทุกคนมีส่วนร่วมในการรับฟัง แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ค้นหา จุดเด่นเพื่อนำมาพัฒนา และหาจุดร่วมเพื่อวางแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของทุกแห่ง ซึ่งเป้าหมายเบื้องต้นที่ผู้ประกอบการวางไว้คือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้มีคุณภาพมาตรฐานเพื่อสร้างให้เป็นจุดแข็งของแหล่งท่องเที่ยว และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชม

ผลการประชุมก่อให้เกิดบรรยากาศในการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย โดยที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางในการพัฒนา “การท่องเที่ยวเชิงเกษตร” ของอำเภอปากช่อง ข้อบ่งชี้ที่พบว่าผู้ประกอบการให้ความสนใจ แสดงการตอบรับและต้องการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายอย่างจริงจัง คือการให้ความร่วมมือ การเปิดใจรับฟังข้อคิดเห็นจากทุกฝ่าย และพยายามเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่อำเภอปากช่อง รวมถึงมีการเสนอว่าควรมีการประชุมร่วมกันบ่อยๆ และต้องทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการประชุมครั้งนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มประสานความร่วมมือกัน

การคัดเลือกผู้นำเครือข่าย

ประธานเครือข่ายที่ได้รับการเลือกตั้งมาจากผู้ที่เสนอแนะข้อคิดเห็นและแสดงความคิดเห็นอย่างแข็งขันในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีการรวมกลุ่มกันทำงานเป็นภาคีเครือข่าย แต่ในเบื้องต้นที่ประชุมมีมติให้เลือกประธานเครือข่ายเพียงตำแหน่งเดียว ส่วนตำแหน่งอื่นๆให้เก็บไว้ในการประชุมครั้งต่อไป ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อน ทำให้เกิดความเกรงใจกัน การเลือกตั้งคณะทำงานต้องมีความเหมาะสมกับตำแหน่ง จึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่จะเลือกตั้งตำแหน่งและฝ่ายต่างๆภายหลัง

การประชุมระดมความคิดจากสมาชิกเครือข่าย

การประชุมวางแผนการดำเนินงานของเครือข่าย มีขึ้นในการประชุมอย่างเป็นทางการครั้งที่ 2 โดยสมาชิกเครือข่ายร่วมกันวางแผนดำเนินงานเพื่อนำไปสู่เป้าหมายหลัก คือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน แผนการดำเนินงานมีการระบุกิจกรรมและช่วงเวลาที่ต้องปฏิบัติแล้วเสร็จไว้อย่างชัดเจนแต่สามารถยืดหยุ่นได้ เพื่อให้ทุกคนได้วางแผนและดำเนินการพัฒนา

สถานที่ของตนเองให้แล้วเสร็จตามเวลาที่วางไว้ร่วมกัน เช่น ทุกแห่งควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้พร้อมรองรับนักท่องเที่ยว ภายในปลายเดือนกันยายน 2558 ดำเนินการทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวโดยเพื่อนสมาชิกเครือข่าย ช่วงต้นเดือนตุลาคม 2558 เตรียมพร้อมรับการตรวจประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ช่วงปลายเดือนตุลาคม 2558 และจัดงานเปิดตัวแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการประมาณกลางเดือน พฤศจิกายน 2558 พร้อมกับเปิดตัวเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-Tourism Route) ที่มีการเชื่อมโยงกัน ซึ่งจะตรงกับช่วงเริ่มต้นฤดูกาลท่องเที่ยว (high season) ของอำเภอปากช่อง

การคัดเลือกคณะทำงานของเครือข่าย

หลังการวางแผนการดำเนินงานและร่วมทำกิจกรรมต่างๆด้วยกัน สมาชิกเครือข่ายเริ่มพบกับปัญหาและเสนอให้มีการจัดตั้งหรือคัดเลือกคณะทำงานของเครือข่ายอย่างเป็นทางการเพื่อแบ่งภาระงานและช่วยเหลือสนับสนุนการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยโครงสร้างของคณะทำงานมีดังนี้ ประธานเครือข่าย รองประธาน จำนวน 3 ตำแหน่ง คณะทำงาน 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายงานพัฒนา ฝ่ายงานธุรการ ฝ่ายการเงิน และฝ่ายงานประชาสัมพันธ์และการตลาด ทุกตำแหน่งมีภาระงานและบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และคณะทำงานส่วนนี้มาจากความสมัครใจของแต่ละบุคคล หากสมาชิกคนใดไม่สะดวกที่จะเป็นคณะทำงานก็ให้อยู่ในส่วนของคณะกรรมการกลางที่จะต้องคอยตรวจสอบและช่วยเหลือการทำงานของคณะทำงานฝ่ายต่างๆ นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งที่ปรึกษาเครือข่าย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุคคลสำคัญในพื้นที่และเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนงานด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของเครือข่าย เช่น นายอำเภอ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครราชสีมา หัวหน้าส่วนอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อดีตรักษาผู้ว่าราชการ กทม. ประธานสภาเกษตรกรแห่งชาติจังหวัดนครราชสีมา และประธานสภาองค์กรบริหารส่วนตำบลคลองม่วง เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้มีข้อตกลงร่วมกันคือจะมีการประชุมกันเป็นประจำอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

การทำกิจกรรมร่วมกัน

กิจกรรมที่ผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ทำร่วมกันหลังการรวมกันเป็นเครือข่าย ได้แก่ การเรียนรู้เรื่องมาตรฐานการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามข้อกำหนดของกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาซึ่งจัดทำร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การร่วมกันจัดนิทรรศการเชิญชวนท่องเที่ยวเชิงเกษตรและแสดง

เส้นทางการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร การร่วมกันออกบูธจำหน่ายสินค้าเกษตร การประชุมประจำเดือนเพื่อติดตามความคืบหน้าในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละแห่ง การประชุมร่วมกับองค์กร หน่วยงาน และชมรมท่องเที่ยวอื่นๆในพื้นที่อำเภอปากช่อง การต้อนรับ คณะศึกษาดูงานและคณะนักท่องเที่ยวร่วมกัน การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อออกประเมินแหล่งท่องเที่ยวของเพื่อนสมาชิกพร้อมให้คำแนะนำก่อนชุดคณะกรรมการจริงเข้าตรวจประเมิน เป็นต้น

การสนับสนุนช่วยเหลือกัน

การดำเนินงานของเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้รับการสนับสนุนจากบุคคล และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องหลายภาคส่วน ได้แก่ 1) การสนับสนุนช่วยเหลือจาก ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยกัน เช่น การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคนิค ประสบการณ์ ด้านการเกษตร การร่วมกันวางแผนและร่วมทุนเพื่อจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ การร่วมกันออกแบบ และจัดทำโลโก้ของเครือข่าย การศึกษาดูงานนอกสถานที่ด้วยกัน เป็นต้น 2) การสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอปากช่อง สำนักงานเกษตร จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานเกษตรเขตที่ 7 กรมส่งเสริมการเกษตร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา องค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆในพื้นที่ ตัวอย่างการ สนับสนุนเช่น การสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ประเภทแผ่นพับและแผนที่ เส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เชื่อมโยงกัน การสนับสนุนความรู้ด้านวิชาการ การร่วมออกตรวจ ประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุง การสนับสนุนช่วยเหลือด้านการประชาสัมพันธ์โดยการนำคณะสื่อมวลชนมาทำข่าว เป็นต้น 3) การสนับสนุนช่วยเหลือจากองค์กรและชมรมท่องเที่ยวต่างๆที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งสมาชิกชมรมได้แก่ผู้ประกอบการ แหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ผู้ประกอบการที่พัก โรงแรม รีสอร์ท และร้านอาหาร การช่วยเหลือ สนับสนุนที่ได้รับจากกลุ่มนี้ เช่น การส่งต่อลูกค้าให้ การรับซื้อสินค้าเพื่อนำไปจำหน่ายและ ต้อนรับคณะนักท่องเที่ยว การให้พื้นที่ฟรีในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเพื่อจำหน่ายสินค้าและ ประชาสัมพันธ์เครือข่าย นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ไปยังผู้ประกอบการ และธุรกิจประเภทอื่นๆที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย ซึ่งการได้รับการสนับสนุนจากทั้ง 3 กลุ่มข้างต้น ส่งผลให้เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและ บุคคลต่างๆทั้งในและนอกพื้นที่มากขึ้น

การติดตามความคืบหน้าและรักษาความต่อเนื่อง

ทุกเดือนสมาชิกเครือข่ายจะประชุมอย่างน้อย 1 ครั้ง บางช่วงที่มีกิจกรรมต่อเนื่อง เร่งด่วนจะมีการประชุมเพิ่มเป็นวาระพิเศษ โดยการประชุมประจำเดือนจะเป็นการติดตามความคืบหน้าด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละแห่ง แจ้งข่าวสาร พบปะพูดคุย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน ต้องใช้ระยะเวลา เงินทุน และแรงงาน ในช่วงแรกเริ่มที่มีการขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรพบว่าแต่ละแห่งยังมีความคืบหน้าในด้านการพัฒนาโดยรวมเป็นไปอย่างช้าๆ แต่ต่อมาเมื่อมีสิ่งกระตุ้นซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการเกิดการตื่นตัว และเริ่มจริงจังกับการพัฒนามากขึ้น จากการวิเคราะห์ในส่วนนี้ พบว่ามาจาก 6 ปัจจัย ได้แก่ 1) สื่อมวลชน หลังการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ถูกเผยแพร่ออกไปผ่านสื่อประเภทต่างๆ โดยเฉพาะสื่อประเภทโทรทัศน์ซึ่งมีผู้ติดตามชมจำนวนมากได้ส่งผลตอบรับในทางที่ดีต่อผู้ประกอบการและแหล่งท่องเที่ยว 2) บุคคลสำคัญในพื้นที่ให้ความสำคัญหรือเข้าเยี่ยมชม เช่น นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คณะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนทั้งจังหวัดนครราชสีมา บุคคลสำคัญเหล่านี้ทำให้ผู้ประกอบการเกิดกำลังใจในการพัฒนา 3) การเข้าศึกษาดูงาน จากโรงเรียน องค์กร หรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ส่งผลให้ผู้ประกอบการมีความตื่นตัวและเตรียมพร้อมเพื่อต้อนรับ 4) การเชื่อมโยงกับองค์กร หน่วยงาน และชมรมต่างๆ ทำให้ผู้ประกอบการได้รับคำแนะนำและเกิดวิสัยทัศน์ใหม่ๆ ด้านการท่องเที่ยวที่สามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น 5) ความรู้สึกร่วม การเห็นเพื่อนสมาชิกเครือข่ายเร่งพัฒนาสถานที่ เช่น สร้างห้องน้ำใหม่ ปรับภูมิทัศน์ใหม่อย่างสวยงาม ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมในการพัฒนา และ 6) การติดตามความคืบหน้าอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากผู้นำเครือข่าย ผู้ประสานงาน และเพื่อนสมาชิกเครือข่าย ซึ่งความสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง ในการติดตามดูแล และเป็นທີ່ปรึกษาได้ตลอดเวลา ส่งผลต่อความรู้สึกมั่นคงของผู้ประกอบการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

การรักษาความสัมพันธ์

ความสัมพันธ์ใกล้ชิดเกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเป็นเจ้าภาพจัดประชุมให้กับหัวหน้าส่วนราชการต่างๆ ของอำเภอปากช่อง การร่วมกันจัดทริปไปศึกษาดูงานด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนอกสถานที่ การจัดทริปไปท่องเที่ยวเชิงนิเวศศึกษาแหล่งต้นน้ำลำตะคองพาย

เรือคายัคตัวตะกอก (Chinese water dragon) การร่วมกันวางแผนเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและจัดนิทรรศการเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตร การประชุมประจำเดือน การไปเยี่ยมเยือนแหล่งท่องเที่ยวของเพื่อนสมาชิก การร่วมกันออกบูธจำหน่ายสินค้าและประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว การช่วยเหลือสนับสนุนจากเพื่อนสมาชิกเครือข่าย เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการเกษตร ด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง และด้านอื่นๆ โดยกิจกรรมทั้งหมดจะช่วยเชื่อมโยงให้สมาชิกได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน สร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิด เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น แม้ว่าจะเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ แต่ความเป็นเครือข่ายก็เหนียวแน่นขึ้นเมื่อมีกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกัน

อีกหนึ่งสิ่งที่สำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ของสมาชิกเครือข่ายคือ “การสื่อสาร” การสื่อสารกันระหว่างสมาชิกเครือข่ายในทุกช่องทางเป็นการรักษาความสัมพันธ์ของสมาชิกให้เหนียวแน่น โดยเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่องใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อเพื่อนสมาชิกในเครือข่ายทุกวันผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (social media) เช่น ในโปรแกรมไลน์ (Line) มีชื่อกลุ่มว่า “ท่องเที่ยวเชิงเกษตร” มีสมาชิกในกลุ่ม 61 คน การรักษาความสัมพันธ์ของสมาชิกเครือข่ายใช้แนวทางการเป็นเครือข่ายทางธุรกิจที่ช่วยเหลือกันไม่ใช่คู่แข่งกัน

การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นผลงานของเครือข่ายที่ได้มีการรวมเงินทุนจากสมาชิกจำนวน 20 แห่ง ร่วมกันดำเนินการวางแผน ออกแบบ และจัดทำสื่อแผ่นพับ (Brochure) ที่รวมแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในอำเภอปากช่องทั้งหมด 20 แห่ง พร้อมแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 10,000 แผ่น นอกจากนี้ยังมีการติดต่อประสานงานกับสื่อมวลชน เพื่อให้ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวในหลายช่องทาง ตัวอย่างสื่อที่ช่วยประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่อง เช่น สื่อประเภทโทรทัศน์ ได้แก่ รายการ Good morning family news ทางช่อง 3 รายการข่าวเกษตร ทางช่อง ททบ. 5 รายการ Update Thailand ทางช่อง TGN และรายการเกษตรอินทรีย์ชี้ช่องรวย ช่องสุพรรณภูมิ เป็นต้น สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ เช่น K-magazine การประชาสัมพันธ์ร่วมกับองค์กร หน่วยงาน และภาคส่วนต่างๆ ผ่านกิจกรรมการจัดนิทรรศการ หรือการออกบูธจำหน่ายสินค้า และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อประเภท Social media เช่น เทคโนโลยีชาวบ้าน มติชน ประชาชาติธุรกิจ และ Youtube เป็นต้น

นอกจากนี้ยังใช้สื่อสังคมออนไลน์คือ Facebook ในชื่อ เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตร อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา หรือ <https://www.facebook.com/pakchong.agrotourism> เป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวของสมาชิกเครือข่าย ปัจจุบันมีผู้ติดตามมากกว่า 5,000 คน

เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ผลการวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า องค์ประกอบของเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่ทำให้เครือข่ายประสบความสำเร็จเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและเป็นที่ยอมรับของบุคคลและหน่วยงานต่างๆ มีองค์ประกอบดังนี้ 1) สมาชิกเครือข่าย ซึ่งเป็นผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีสมาชิกทั้งหมด 31 แห่ง 2) เป้าหมายของเครือข่าย คือ การเชื่อมโยงผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ให้มารู้จักกัน ช่วยเหลือพึ่งพากัน รวมถึงกันเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน 3) ผลงานของเครือข่าย ที่เห็นได้ในเชิงประจักษ์ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 20 แห่ง และแหล่งท่องเที่ยวสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ ผลงานด้านการร่วมกันสำรวจเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของสมาชิกและเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีความหลากหลายเข้าด้วยกันเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว การจัดทำข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวของสมาชิกเครือข่าย การจัดตั้งคณะทำงาน (ฝ่ายงานพัฒนา) ออกประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของสมาชิกพร้อมให้คำแนะนำก่อนถึงวันประเมินจริง การทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวโดยนำคณะนักท่องเที่ยวเดินทางตามโปรแกรม One Day Trip การพัฒนาการให้บริการที่มีมาตรฐาน การร่วมกันต้อนรับคณะศึกษาดูงานจากหน่วยงานต่างๆ การประชาสัมพันธ์เครือข่ายและแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการออกบูทแสดงสินค้า การทำสื่อประชาสัมพันธ์และการจัดทำสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว อาทิ แผนที่เส้นทางท่องเที่ยว ป้ายประชาสัมพันธ์ และป้ายบอกทาง ซึ่งผลงานทั้งหมดเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกเครือข่ายที่ช่วยกันขับเคลื่อนทำให้เกิดผลงานที่เป็นรูปธรรม 4) ผู้ประสานงานเครือข่าย จากการวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่อง พบว่า ผู้ประสานงานเครือข่ายคือบุคคลสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการสร้างเครือข่าย เพราะมีบทบาทในการประสานงานทั้งแนวนอนคือผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และในแนวตั้งคือหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ผู้ประสานงานเครือข่ายต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ มีเวลาในการทำงานเพื่อส่วนรวม แต่

เครือข่ายสามารถมีผู้ประสานงานได้หลายคน ที่สำคัญต้องเป็นผู้ที่มีความเป็นกลางเพราะข่าวสารที่มีผลประโยชน์ต่อเครือข่ายส่วนใหญ่จะถูกส่งผ่านมาทางผู้ประสานงาน การแจ้งข่าวสารที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ไม่ทั่วถึงอาจทำให้สมาชิกบางรายเสียผลประโยชน์และอาจทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ 5) คณะทำงานของเครือข่าย การดำเนินงานของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรใช้หลักการทุกคนมีส่วนร่วมและเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการรายเล็กหรือรายใหญ่ แต่กิจกรรมบางอย่างต้องมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้รับผิดชอบงานสามารถตัดสินใจได้เบื้องต้นตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและการดำเนินการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว และตรวจสอบได้ เช่น ฝ่ายการเงิน ฝ่ายการตลาด เป็นต้น 6) การสื่อสารทั้งในและนอกเครือข่าย ช่องทางในการแลกเปลี่ยนข่าวสารที่เหมาะสม สะดวกรวดเร็วสำหรับสมาชิกทุกคนจะทำให้สมาชิกสามารถติดตามข่าวสารได้ ไม่เสียผลประโยชน์ และได้รับทราบถึงความต่อเนื่องไม่ขาดการติดต่อจากเพื่อนสมาชิก เช่น การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ 7) การรวมพลัง จุดแข็งของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่องคือการรวมพลังกันของผู้ประกอบการ สิ่งที่เห็นได้จากการรวมพลังกันคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้การสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณ ด้านวิชาการ ให้คำแนะนำ เข้าเยี่ยมชมให้กำลังใจ และเป็นตัวอย่างให้กับบางพื้นที่ที่อยากมาศึกษาเรียนรู้แนวทางการสร้างเครือข่ายเช่นนี้ 8) การช่วยเหลือและแบ่งปันผลประโยชน์ การเข้าร่วมเป็นเครือข่ายผู้ประกอบการย่อมต้องคาดหวังถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ การช่วยเหลือและแบ่งปันของสมาชิกเครือข่าย เช่น การให้คำปรึกษาแนะนำ การส่งต่อลูกค้าให้ การเชิญชวนให้นำสินค้ามาร่วมจำหน่ายได้ในวันที่มีการจัดงานพิเศษหรือมีคณะนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมจำนวนมาก เป็นต้น และ 9) ความเป็นอิสระในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง ตามหลักการดำเนินงานแบบเครือข่ายคือสมาชิกต้องเป็นอิสระต่อกัน เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปตามความเหมาะสมของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ความเป็นอิสระนี้จะทำให้สมาชิกรู้สึกไม่กดดันซึ่งมีผลโดยตรงต่อความยั่งยืนของเครือข่าย

การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

จากการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ทำให้การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเลือกทำเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานผ่านเกณฑ์การตรวจประเมินจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งผ่านเกณฑ์ทั้งหมด 20 แห่ง เชื่อมโยงให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้และเหมาะสมกับพื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา มีทั้งหมด 3 เส้นทาง ได้แก่

เส้นทางที่ 1 ถนนนิคมลำตะคอง - ตำบลคลองม่วง - ตำบลวังกะทะ มีแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 9 แห่ง ได้แก่ เขาใหญ่ฟาร์มวิลเลจ ไร่ All about Organic Farm ไร่วนกุล ไร่เย็นฤติ ไร่ WB organic farm สวนผักปากช่อง สวนทุเรียนสีด้า ไร่รุ่งนพรมชน และเกอร์เตส รีสอร์ท แอนด์ฟาร์ม

เส้นทางที่ 2 ถนนธนะรัตน์ - บ้านไร่ ตำบลหมูสี - ตำบลโป่งตาลอง มีแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 7 แห่ง ได้แก่ ไร่เคนผาพงษ์ สวนลุงดีเรก OK Corral (ฟาร์มม้า) บ้านสวนคุณปานรีสอร์ท เขาใหญ่ ซากออบแกนิกฟาร์ม สวนคุณนาย และไร่รุ่งนพรมชนเขาใหญ่ และ

เส้นทางที่ 3 จากเมืองปากช่อง - ตำบลปากช่อง มีแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 4 แห่ง ได้แก่ สวนอัญชิวสุศรี สวนหน้าวัวลุงสมนึก ไร่ร้อยหน้าคุณแมว และสวนเกษตรคุณพิชชานันท์

จากการวิเคราะห์ศักยภาพหลังการเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 3 เส้นทาง พบว่า เส้นทางที่ 1 มีศักยภาพมากที่สุด ทั้งทางด้านการบริหารจัดการสถานที่ ด้านการรองรับนักท่องเที่ยว ด้านการให้บริการ และด้านการดึงดูดใจ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างหลากหลาย โดยมีกิจกรรมและผลผลิตทางการเกษตรที่น่าสนใจ เช่น กิจกรรมฐานเรียนรู้การเกษตรครบวงจร ฐานเรียนรู้การปลูกผัก สมุนไพร เห็ด ฟาร์มแกะ ฟาร์มไส้เดือน การผลิตไม้หวาน สตรอว์เบอร์รี่ Cape Gooseberry ผักสลัด เสาวรสสีม่วง สตรอว์เบอร์รี่ มะระรูปหัวใจ กุ้ยช่ายขาว กุ้ยช่ายเขียว ผักสลัด มะนาว ทุเรียน มะยงชิด เงาะ อุ่น พุทราวมสด น้ำอุ่น พุทราวมสด เสาวรส กาแฟ ชมแหล่งรวมไม้แปลกไม้ต่างถิ่น และสินค้าหัตถกรรม เป็นต้น สำหรับเส้นทางที่ 2 มีข้อจำกัดคือระยะทางที่ห่างกันมาก ทำให้การเชื่อมโยงและส่งต่อนักท่องเที่ยวทำได้ยาก ส่วนเส้นทางที่ 3 มีข้อจำกัดคือ ถนนทางเข้าแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งแคบและยังไม่ดีเท่าที่ควรซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการพัฒนา ดังนั้น ผู้ประกอบการจึงร่วมกันวางแผนให้เส้นทางที่ 1 เป็นเส้นทางนำร่องในการพัฒนา ดึงดูดนักท่องเที่ยว และกระจายนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆในพื้นที่ โดยการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในเครือข่ายกับนักท่องเที่ยว ร่วมกับการให้ทุกแหล่งท่องเที่ยวช่วยกันประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่อง

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

กระบวนการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่องเริ่มต้นจากความพร้อมและความต้องการที่แท้จริงของผู้ประกอบการ โดยมีผู้ประกอบการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของเครือข่าย ซึ่งมีกระบวนการสร้างเครือข่ายที่เริ่มต้นจากการประสานความร่วมมือกันของผู้ประกอบการ มีการคัดเลือกผู้นำเครือข่าย การประชุมระดมความคิดเห็นจากสมาชิกเครือข่าย การวางแผนทางการดำเนินงานของเครือข่าย การคัดเลือกคณะทำงานของเครือข่าย การทำกิจกรรมร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือกัน การติดตามความคืบหน้าและรักษาความต่อเนื่อง การรักษาความสัมพันธ์ของสมาชิกเครือข่าย และการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ส่วนองค์ประกอบที่สำคัญในการรวมเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า มีทั้งหมด 9 องค์ประกอบ ได้แก่ สมาชิกเครือข่าย เป้าหมายของเครือข่าย ผลงานของเครือข่าย ผู้ประสานงานเครือข่าย คณะทำงานของเครือข่าย การสื่อสารทั้งในและนอกเครือข่าย การรวมพลัง การช่วยเหลือและแบ่งปันผลประโยชน์ และความเป็นอิสระในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละแห่ง

สำหรับการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ได้มาตรฐานพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวพบว่า เส้นทางท่องเที่ยวฝั่งถนนนิคมลำตะคอง - ตำบลคลองม่วง - ตำบลวังกระแจะ อำเภอปากช่อง มีศักยภาพมากที่สุดโดยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้งหมด 9 แห่ง

ดังนั้น การศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยทำให้เกิดเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีสมาชิกเริ่มต้น 31 ราย เกิดความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานอย่างเป็นรูปธรรม ผู้ประกอบการเกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตร ด้านการจัดการการท่องเที่ยว และกระบวนการทำงานแบบเครือข่าย เกิดการเชื่อมโยงธุรกิจกับผู้ประกอบการอื่นๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ รวมถึงสร้างการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ทำให้ผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มขึ้น มีกระบวนการประชาสัมพันธ์เชิญชวนนักท่องเที่ยวให้เข้าเยี่ยมชม ซึ่งเม็ดเงินที่มาจากนักท่องเที่ยวจะเข้ามาหมุนเวียนในท้องถิ่นและส่งผลดีต่อชุมชน

ผลประโยชน์ที่ผู้ประกอบการได้รับทั้งรายได้ ชื่อเสียง และความสุขที่เกิดจากการได้รับการยอมรับ และความสำเร็จในการประกอบธุรกิจ สร้างแรงจูงใจในการทำงานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้ก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้กิจกรรมของเครือข่ายเกิดความต่อเนื่องซึ่งกิจกรรมส่วนนี้มาจากความร่วมมือในการคิดและปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย ส่งผลให้เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอปากช่องสามารถขับเคลื่อนให้ก้าวหน้าไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถส่งเสริมให้เกิดการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมาได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่การจะทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งและยั่งยืน สมาชิกเครือข่ายควรต้องมีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น การประชุมวางแผนร่วมกัน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้มีศักยภาพยิ่งขึ้น เพิ่มจำนวนแหล่งท่องเที่ยวที่มีมาตรฐานในการรองรับนักท่องเที่ยว บริหารจัดการปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมให้หลากหลายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว พัฒนาบุคลากรในแหล่งท่องเที่ยวให้มีความรู้ความสามารถในด้านการท่องเที่ยวและการให้บริการ เครือข่ายควรมีการขยายตลาดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ

นอกจากการสร้างความเข้มแข็งโดยสมาชิกเครือข่ายแล้ว กระบวนการสนับสนุนการรวมกลุ่มจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการท่องเที่ยว กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการปกครอง และหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแลจากทุกกรมที่กล่าวมา รวมถึงองค์การบริหารส่วนตำบลในท้องถิ่น ควรเป็นหน่วยงานพี่เลี้ยงที่คอยสนับสนุนให้เครือข่ายมีความมั่นคงและยั่งยืน โดยให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ด้านวิชาการ การประชาสัมพันธ์ ร่วมกันผลักดันให้เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวที่มีการเชื่อมโยงกัน ให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว มีการติดตามการดำเนินงานของเครือข่าย และการร่วมประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรจากหน่วยงานที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นให้เครือข่ายรักษาคุณภาพ ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และเกิดความยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2554). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 - 2559*. กรุงเทพมหานคร.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2552). *เอกสารวิชาการ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร*. กรุงเทพมหานคร.
- ขวัญกมล ดอนขวา และ จิตตานันท์ ดิกุล. (2557). *การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. Suranaree Journal of Social Science 8 (1): 55-71.
- คมพล สุวรรณภูฏ. (2555). *รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเสริมสร้างรายได้ภาคเกษตรกรรมในพื้นที่จังหวัดระยอง*. วารสารราชบัณฑิตยสถาน 37 (4): 285 – 303.
- จุฑาพรรณ จินะวานิช และคณะ. (2546). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องการศึกษาวิชาการสร้างโครงข่ายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อ่างที่ลุ่มแฝง*. กรุงเทพมหานคร. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2553). *การท่องเที่ยวเชิงเกษตรสุราษฎร์ธานี: การวิจัยฐานทรัพยากรเกษตรสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธนภุต สังข์เฉย. (2550). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ*. กรุงเทพมหานคร. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี.
- นฤมล นิราทร. (2543). *การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ*. กรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นาฏสุดา เชนนะสิริ. (2555). *การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร*. มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม. กรุงเทพมหานคร.
- นิตา ชัชกุล. (2557). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร. ศูนย์วิชาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- รัศมี ชูทรงเดช. (2556). *รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว “แก่งทรายงาม” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนบ้านทรายงาม ตำบลน้ำหมัน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์*. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ 6 (1): 35 – 50.
- เสรี พงศ์พิศ. 2548. *เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพมหานคร. สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- สนธยา พลศรี. (2550). *เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร. โอเดียนสโตร์.
- สำนักงานเกษตรอำเภอปากช่อง. (2557). *ข้อมูลอำเภอปากช่อง (Online)*. <http://pakchong.khorat.doae.go.th>, เข้าค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2557.
- สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา. (2557). *ข้อมูลทั่วไปอำเภอปากช่อง (Online)*. <http://www.nakhonratchasima.go.th>, เข้าค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2557.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). *แผนพัฒนาสถิติจังหวัดนครราชสีมา*. กรุงเทพมหานคร.

- สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว. (2549). *คู่มือการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนือง*. กรุงเทพมหานคร.
- สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว. (2553). *คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร*. กรุงเทพมหานคร.
- Marks, E., Polucha, I., Jaszczak, A. and Marks, M. (2009). *Agritourism in sustainable development: case of Mazury in north-eastern Poland*. *Rural Development: Integrated and Sustainable Rural Development*. 90-95.
- Tourism Development International Ltd. (2006). *South Carolina Tourism Action Plan Vol. 1 (Online)*. <http://www.newcarolina.org>, Accessed on: November 20, 2014.
- Waithe, R. (2006). *Developing an Inventory on the Status of Agro-Tourism Linkages and Availability of Resources to Support the Sustainable Development of Linkages (Barbados): Barbados Agro-tourism Inventory Report (Online)*. <http://www.slideshare.net/RoxanneGreenidgeWaithe>, Accessed on: December 9, 2014.

